

Zeitschrift: Il glogn : calender dil pievel : annalas per historia, litteratura e cultura romontscha
Band: 26 (1952)
Artikel: Mistregn ei mistregn
Autor: Fry, C.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881416>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 02.02.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Mistregn ei mistregn

da Sur C. Fry

«Affons pigns pigns quitaus, affons gronds gronds quitaus.» Ils geniturs han de panzar e barhar, per dar paun e vestgadira, mantener veta e sanadad als affons tochen ch'els ein pigns. Carschi che quels ein, las stentas de bab e mumma sesminueschan buc adina. Ina ga che «la scol'ei finida» e ch'ils affons stattan, in suenter l'auter, alla sava della giuventetgna, (il temps della flurizium, suenter ch'il schiarm ha encagliau ed ei sestendus) han ils geniturs de sedecider: Tgei ussa? Sin tgei via entruidar ils affons, nus lein dir cheu, ils buobs?

Practicamein prendan pér memia biars geniturs la decisiun: ils affons ston fadigiar aschi spert sco pusseivel. Ei ha dau in temps, nua che la grond'industria, sut il regiment dil liberalismus economic che enconuscheva ni freins de cardientscha ni de morala, ei seprofitada de tala mentalitad en maniera stravaganta. A S. Gagl, ell'emprema filanteria de mangola en Svizzeria, consisteva anno 1800 la gronda part dils luvriers en affons. A Turitg luvravan 1815 affons ded 8, 9 e 10 onns entiras notgs en fabrica, da mesanotg tochen miezdi, ni dalla sera tochen la damaun. Aunc 1868 han ins dumbrau en Svizzeria en 664 fabricas controlladas 9540 affons sut 16 onns, de quels 488 che vevan aunc buca 12 onns. La lavur cuzzava 14 uras a di. Egl Exteriur regevan relaziuns aunc bia piras. Aschia luvravan 1840 en Frontscha affons de 6—8 onns en fabrica. En Belgia luvravan aunc 1886 affons ded 8—10 onns tochen 18 uras a di en l'industria de tubac e dunnauns e mattauns tochen 15 uras sut tiara en minas. En Ingheltiara vegnevan aunc entuorn 1900 affons minorens, dunnauns e mattauns occupai en minas de cotgla.

Oz, grazia allas leschas che protegian ils luvriers e restrenschan la lavur, existan cass aschi exorbitants buca pli. Il prighel denton, che affons vegnien stuschai memia baul el process de lavur e fadigia, exista aunc adina.

Savens paran las relaziuns de pretender quella sligiazium. Bab e mumma han stuiu suar saung de trer vi la famiglia. Ei han stuiu viver de credit tochen ch'ils affons fuvan pigns. Igl ei de capir fetg bein, sch'els vulan ussa aschi spert sco pusseivel vegnir orasut ils deivets, scultrar lur quens, normalisar la situaziun economica della famiglia. In tal sentir e patertgar proceda tuttavial buca d'in giudeci fauls; ei la mentalitad de glied prusa, buca d'existenzas de pauc. E sch'igl ei in duer moral e cristian de commerciants e negoziants de dar a credit a famiglias grondas solidas e spar-

gnusas, tochen ch' ils affons ein pigns, igl ei buca meins duer dils geniturs de pagar ils deivets, ina ga ch' ei san e pon. Ed ils affons, per amur dils quals ils geniturs han stuiu barhar e panzar e far si deivets, han medemamein il duer de gidar en famiglia, tochen ch' era els han pagau lur deivet, visavi a bab e mumma directamein, ed indirectamein visavi als crediturs. Quels principis dattan strusch de sedispitar.

Pli hanada ei biaronz la damonda: Cu e co san e dueian ils affons — nus plidein cheu, sco detg, dils buobs — gidar? Cheu dat ei las fallidas. Buca quei bab ei il meglier patertgaus, alla liunga, che metta alla lavur manuala ses fegls sco ch' il portal de scola sesiara. Ina excepziun lessen nus far nua ch' ei setracta d' in menaschi puril. Leu han ils affons ventireivlamein saviu emprender de luvrar da pign ensi. Leu ei sut circumstanzias la damonda co occupar ils affons, denter scola e finida la scola, sliigiada en maniera naturala e ventireivla. Leu dat ei dil rest era buca ils cass, en general, che la famiglia sto semetter en deivets duront ch' ils affons ein pigns, silmeins buca en la medema proporziun sco denter las familias senza traffic de purs. Ventireivels quels geniturs che san dar paun e fadigia a lur fegls egl agen menaschi!

Dar dat ei denton era cheu cass nua che buca tuts fegls anflan existenza en casa e famiglia. Per quels che vonzan resta lu il problem il medem sco per ils buobs de familias buca de purs: Nua e co occupar els?

Cun las pusseivladads ded oz de saver fadigiar senza emprender enzatgei (v. d. de manuals de tuttas sorts) ei il prighel gronds che bab e mumma secuntentien de tarmetter a luvrar lur fegls sco ch' ei mo san e pon, seigi en fabrica, seigi en fatschentas grondas che drovan manuals. Era ils fegls (e las feglias buca meins!) han che tila de saver turschar cun raps mintgamai che las pagas crodan . . .

E cheu eis ei, che tgi che manegia bein cun las familias (cun geniturs ed affons!) sto advertir. Igl ei buca fatg bein quen de schar surmenar de quella pusseivladad savens fatala de saver fadigiar senza emprender. Ins fa l' experienza de sequentas varts umbrivaunas de semegliond proceder:

1. Affons mezcarschi che lavuran cun paga e retscheivan la paga daventan bugen sfarlataders. Ei han buc empriu d' enconuscher aunc tgei che ils daners valan. Ussa ch' ei han, tutenina en abuldonza daners en sac, vesan ei tgei ch' ei san tut far cun els. Ils schliats exempels de camerads de levsenn giavinan. E quei che vonza de dar u tarmetter a casa, ei savens avunda minim, nun ch' il bab hagi il maun ferm ed il tgau el dretg liug.

2. Affons mess aschia el process de lavur avon che haver empriu enzatgei, restan manuals ils dis de lur veta. Els vegnan relaschai igl emprem e san buca nua encurir fadigia, sco che la coniunctura cala. En temps de catschs de lavurs urgentas dat ei de lavur e pagunas; sco che la lavur cala, ein ils manuals ils emprems senza lavur e fadigia, e quei ch' ei han giu guignau ils dis de grass, liua ils dis de magher sco la neiv dil matg. Nus havein traso avon egl semeglionts exempels. Eis ei buca stau, per numnar

mo quels dus ils pli datier, eis ei buca stau aschia tschei onn cun las lavurs della lingia de viafier sil Cuolm d'Ursera e pli tard puspei cun las interpresas electricas della Val Russein?

3. Buc emblidar astgein nus era il pugn de vesta della sanadad. Biars che vegnan memia giuvenils en la greva lavur de manuals e fabricas piteschan de maniera irreparabla, per veta duronta, san buca sesvilupar adequatamein, ni de spért ni de tgierp.

Per tut quellas raschuns dueian ils geniturs ponderar e reponderar avon che sedecider per quella sligiazion, la pli cumadeivla, e sco ei para la pli rendeivla, dil problem co occupar e far fadigiar ils affons.

Educatur ed economists serius cusseglian adina puspei: Geniturs, per ils affons che vus saveis buca vusezs occupar, en famiglia u fatschenta, partertgei de far empren in mistregn! «Il mistregn ha in funs ded aur», di il Tudestg; e nus Romontschs schein: «Mistregn ei mistregn»! che vul dir: Encunter in mistregn ei gnanc de metter!

Sche nus cussegliein de far empren in mistregn ils affons, sche sneghein nus buca quei che nus havein detg all'entschatta e cunterfagein nus buc il desideri pér memia fundau de bab e mumma, ch'ils affons deigien gidar en famiglia. Il cuntrari: Igl affon che empren in mistregn duei era gidar a pagar «ses» deivets e quels de famiglia. E quei fa el, dublamein, mo empau pli tard forsa che l'auter. Quel che va manual u en fabrica ed empren nuot, fadigia in tec avon, mo carteivel pauchet (mira cheu-su); quel che va ad empren in mistregn, gida pli tard, mo lu scoiauda. Dad el vegn la famiglia ad haver depli che da l'auter.

Milsanavon eis ei bein de saver che, la finala, ils affons ein cheu era per sesez, buca mo per ils geniturs e per la famiglia. Els han de segirar igl agen avegnir. E quel ei senza fallir segiraus tut auter sch'els han in mistregn. Quel sa negin prender dad els. Buns mistregns han adina de lavur e fadigia, seigi a casa ni egl jester. Buns mistergners han buca de temer la disoccupazion sco ils manuals e luvriers de fabrica. In bien mistergner ei ina buna existenza.

Quels geniturs han il meglier quitau per lur famiglia e per lur affons, che capeschan d'entruidar in e scadin tier il meglier mistregn. In'otra ierta, la finala, drovan ei buca schar a lur affons, che in bien mistregn.

Quels paucs patratgs serefereschon sin la damonda de principi: Mistregn ei mistregn. Tut igl auter ei detagls, persesez era de grond'impurtonza: Schar dir in plaid igl affon sez, tgei mistregn ch'el vul empren; empren endretg il mistregn ch'ins ha elegiu; buca sebetter tuts sil medem mistregn, mo perquei che bab e tat e basat ed urat han fatg il medem; arver ils egls sur la rendeivladad e las pusseivladads de quei e tschei mistregn; s'informar dils cuosts digl emprendissadi, dils subsidis existents, dils fatgs dil contract, dils requisits corporals e spirituals de tala e tala professiun.

Mo de tut quei dattan oz ils entruidaders de clamadas sclariment e cussegl.